

УДК: 37.013.77:37.04

© 2005

Мозговий В.Л.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

Постановка проблеми. Останнім часом широко стала обговорюватись проблема фахової компетентності кадрів в професійній освіті. У посібнику „Вища освіта України і Болонський процес” визначено складові загальних та спеціальних компетенцій які впливають на процес формування майбутнього фахівця та становлять основу його кваліфікаційного рівня. Як не дивно, але значну частину переліку становлять загальні компетенції до яких віднесено: інструментальні (когнітивні здібності, технологічні вміння, комп’ютерні навички, лінгвістичні вміння), міжособистісні (уміння виражати почуття, формувати стосунки, здатність до самокритики, вміння працювати в групах, брати соціальні та етичні зобов’язання), системні (оцінювання місця кожного з компонентів к системі, здатність планувати зміни з метою удосконалення системи та конструювати нові системи). Спеціальні компетенції обумовлені наявністю загальних для різних предметних областей і підкріплюються розвитком та проявом творчого мислення студентів [1,157]. Якщо розглядати процес формування професійних компетенцій інженера-педагога в контексті вищезазначеного тлумачення, то виявляється, що значна частина суто професійних якостей залежить від психолого-педагогічної підготовки фахівця, так як основа навчання направлена на розвиток особистості в процесі опанування професією. І саме головне, що дана підготовка в подальшому буде складовою професійної діяльності інженера педагога.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукових джерел показав, що навчання та виховання інженера-педагога непросте і потребує особливих підходів. Питання психолого-педагогічної підготовки та роль гуманітарної освіти в контексті інженерно-педагогічної освіти дуже широко досліджується вітчизняними науковцями. Серед них: І.Зязюн, Н.Ничкало, С.Гончаренко, Ю.Зіньковський, О.Кульчицька, В.Рибалка, С.Сисоєва. Цікавими та теоретично обґрунтованими є також дослідження російських вчених О.Морозова, Д.Чернілевського, Е.Зеера, які досліджують питання психолого-педагогічної підготовки викладача професійної школи.

Досить часто це питання в деякій мірі має скептичні судження по відношенню до організації підготовки інженерів-педагогів професійного навчання в закладах аграрного профілю. Але якщо вже ми взялися за підготовку фахівця відповідного профілю то повинні усвідомити, що рівень фахової компетенції, в даному випадку, не обмежується тільки інженерною освітою. Другою не менш важливою - є педагогічна підготовка. Формування даної компетенції процес складний і багатоступеневий тому потребує детального вивчення, експериментального дослідження, розроблення методик, створення відповідних психолого-педагогічних технологій для підвищення рівня викладача професійної освіти.

Постановка завдання. Мета публікації звернути увагу на роль гуманітарної освіти в процесі підготовки інженерно-педагогічних кадрів, а саме процес формування психолого-педагогічних компетенцій. Шляхом застосування інноваційних педагогічних технологій в даній галузі звернути увагу на активні методи навчання, як один із варіантів оптимізації процесу підготовки педагогічних працівників для професійної освіти.

Ключова роль у системі освіти належить педагогу. Проте за сучасних соціально-економічних умов професія педагога втрачає престиж. Існує відповідність між суспільною роллю і соціальним статусом вчителя, що зумовлює їх постійну плінність, зокрема із закладів професійно-технічної освіти. Неврегульованими залишаються питання прогнозування потреб у педагогічних кадрах, визначення державного замовлення на підготовку педагогів професійної школи для різних галузей економіки та його регіонального розміщення у вищих навчальних закладах України. Усе це засвідчує, що система підготовки педагогічних працівників для професійно-технічних навчальних закладів потребує вдосконалення. Назріла необхідність оновлення змісту педагогічної освіти, зокрема, психолого-педагогічної підготовки педагога професійної школи [2,5]. Досвід організації і здійснення підготовки викладачів технічних дисциплін показав, що психолого-педагогічна підготовка інженерно-педагогічних кадрів повинна докорінно відрізнятись від підготовки викладачів шкіл, гімназій, ліцеїв, а також викладачів гуманітарних і соціально-економічних дисциплін [3,52]. Але поки-що дане питання залишається відкритим. Детально розроблені психологічні тренінги для початкової, загальноосвітньої школи дуже часто адаптуються для вищої школи та професійної освіти тільки з однією метою – поставити відмітку про проведену роботу. Формальність у даному питанні недопустима.

Значення психолого-педагогічної підготовки викладача професійної освіти в інноваційних системах навчання набуває неабиякої актуальності. Наскільки швидко можна спостерігати розвиток даної тематики в бізнес-освіті та на противагу констатувати процес відповідної роботи в структурі державної програми підготовки фахівців за різними спеціальностями.

Не мало важливим є психологічна готовність до викладацької професії. Особливість педагогічної праці підвищує відповідальність та складність: особлива ні з чим не зрівняна цінність матеріалу вчительської праці робить особливою і саму працю [4,62]. Психолого-педагогічна готовність та сформованість певних професійних компетенцій, пов'язаних з педагогічною роботою, перевіряється в процесі проходження педагогічної практики, або під час „стандартного” анкетування „Вчитель очима учнів”. Не завжди перші спроби сил в педагогічній діяльності завершуються вдало і якщо в молодій людини занижена самооцінка, то в неї починає формуватись комплекс неповноцінності по відношенню до себе та до обраної професії. Тому одним із актуальних питань є закладення в свідомість студента думки про обов'язкову спеціальну підготовку, яка б забезпечила адекватну реакцію на ситуації які виникають в процесі організації педагогічної діяльності. Постає питання про створення в процесі підготовки інженерів-педагогів навчально-педагогічних ситуацій які б змоги дати можливість сформуванню певних професійних якостей, здобути навички які допоможуть на практиці швидко зорієнтуватись та вміло вирішити різного роду професійні, педагогічні питання.

Створення проблемних ситуацій та знаходження правильних шляхів вирішення цих ситуацій – не інновація. Дану систему скоріше можна віднести до ретроінновацій, адже першими таку практику почали застосовувати в Гарвардській школі бізнесу ще у 1921 році, створивши відповідний навчальний курс та випустивши повноцінну збірку практичних ситуацій (кейс-стаді) для підготовки менеджерів. Оригінальний курс складається із допоміжних матеріалів до ситуацій: факти, роздуми, на яких в практичній діяльності ґрунтуються рішення менеджерів.

Педагогічні проблеми базуються на різних методах дослідження і в своїй суті представляють проблемні ситуації в різних формах викладення – тести, педагогічні ситуації з коментарями, монографії видатних вчених, педагогів, філософів. Теорія проблемного навчання яка дуже широко пропагується в загальноосвітній школі, зокрема при вивченні гуманітарних дисциплін, як один із варіантів змогла б підійти до структури проведення практичної психолого-педагогічної підготовки студентів шляхом розв'язання проблемної, педагогічної ситуації. Проблема ситуація - ситуація, для оволодіння якою окремий суб'єкт (або колектив) має знайти й застосувати нові для себе знання чи способи дій. У проблемній ситуації слід розрізнити її об'єктивний бік (суперечність між складністю, яку треба подолати, і недостатністю наявних засобів для досягнення цієї мети) та її суб'єктивний бік (усвідомлення суб'єктом цієї суперечності й прийняття або постановка ним відповідного проблемного завдання). Створення проблемної ситуації є сутністю проблемного навчання. Проблема навчання – один із типів розвиваючого навчання, істотною відмінною якою є зближення психології мислення людини з психологією навчання. Проблема навчання найповніше відповідає завданням розвитку творчого мислення учнів (студентів). Суть проблемного навчання полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки питань, розв'язання проблем і проблемних завдань, закладених у навчальних програмах і підручниках, у проблемному викладі й поясненні знань учителем, у різноманітній самостійній роботі учнів[5,271]. Різного роду результати які будуть отримані від вирішення завдань, навіть з низьким рівнем, повинні не відштовхувати від процесу навчання, а навпаки, повинна бути створена атмосфера яка б спонукала до осмислення власних відповідей, вибору тих чи інших шляхів розв'язання проблеми. Повинно виникати бажання зрозуміти неправильність власних кроків з подальшим вдосконаленням та формуванням професійних знань. Тільки дані чинники можуть виступати основою організації будь-яких навчально-розвиваючих, психолого-педагогічних ситуацій. Не зневіра у власні сили, а осмислення процесу самовдосконалення, впевненість в собі повинні формувати дані практичні заняття. Не один викладач, який би він талановитий не був, не в змозі зацікавити особистість якщо вона не хоче сама навчитись чомусь. Самоорганізація та саморозвиток можуть бути одними із основних чинників професійного росту. Але наскільки професійно й змістовно проводиться відповідна практична підготовка і яке її місце в навчально-виховному процесі не тільки спеціалізованих, а й профілюючих навчальних закладах – на це питання відповідь можуть дати відверто тільки учні, студенти. Одне очевидно – активні методи навчання значно посилюють мотивацію до майбутньої педагогічної діяльності, збільшують впевненість у власних силах, допомагають студентам стати активними і незалежними при розв'язуванні педагогічних проблем та в освоєнні нового.

Психолого-педагогічна підготовка не може базуватись на сліпому копіюванні педагогічного досвіду. В основі повинно бути закладено свідоме створення власного стилю, обумовленого особливостями задатків та здібностей самої особистості. Хоча варіант пошуку ідентичності може допомогти створити правильний образ та сформувати дійсно ціннісні принципи педагога, вивчаючи та використовуючи досвід роботи попередників, педагогів-новаторів. Знання та розуміння психологічних особливостей власного організму допоможе зорієнтуватись та визначитись в професійному плані. Осмислення поведінки дасть розуміння власного темпераменту, характеру, сформує самооцінку, а в подальшому дасть навички розуміти і інших. Ці знання постійно будуть підтверджувати вчинки, ставати характерними особливостями поведінки майбутнього фахівця. Безперечно, однією із основ даної готовності до педагогічної діяльності є вміння працювати із власною нервовою

системою, керувати емоційністю, володіти прийомами психологічного захисту, вміло розподіляти власні сили, адекватно реагувати на різноманітні події, залишаючись весь час в ролі наставника.

Згідно з Концепцією педагогічної освіти, практична підготовка має здійснюватись через навчальну та педагогічну практики. Практична підготовка інженерів-педагогів повинна розпочинатись з третього семестру і здійснюватись безперервно протягом усього терміну навчання. Крім того, досвід підготовки педагога професійної школи у вищих навчальних закладах України свідчить про різні підходи до визначення видів і змісту практик, які формують у студентів практичні вміння і навички професійно-педагогічної діяльності[2,8]. Дані факти ще раз підтверджують актуальність шляхів модернізації системи професійної освіти. Наявність проблеми адаптації студентів випускників під час входження в спеціальність свідчить тільки про одне – низький рівень практичних навичок і практична відсутність досвіду роботи з педагогічної діяльності. Випускники інженерно-педагогічних факультетів не завжди готові до ефективної педагогічної діяльності, період їх адаптації розтягується на декілька років. Це пояснюється тим, що реальна професійно-педагогічна діяльність характеризується різноманітністю контекстів використання психолого-педагогічних знань за комплексним характером педагогічних ситуацій, що передбачає вміння педагога вільно керувати навчальним процесом. Таким чином, недолік діючих навчальних планів є те, що в них здійснюється знаннєвий підхід до професійно-педагогічної підготовки, в межах якого основним освітнім завданням вважається формування у студентів науково-предметних знань. У результаті навчальні заклади отримують педагогів-знавців, але не проектувальників, методистів, організаторів навчально-виховного процесу, що передбачає вільне і свідоме самовизначення в педагогічній діяльності, підвищення рівня відповідальності за якісні результати професійного навчання учнів[2,9]. Сучасні психолого-педагогічні технології повинні бути орієнтовані на розкриття, реалізацію та розвиток індивідуальності студента, оптимізацію його взаємовідносин з іншими людьми.

Психолого-педагогічні дисципліни в системі активного навчання повинні закласти фундамент готовності до викладацької діяльності. Важливим елементом педагогічної майстерності, який забезпечує ефективність дидактичного процесу – психолого-педагогічна культура педагога, рівень його готовності до практичного втілення своїх знань в навчально-виховний процес, ступінь проявлення в його діяльності рис організатора, вихователя.

Психолого-педагогічна підготовка повинна базуватись не на ідеї вирішення педагогічної проблеми, в основі якої лежить поведінка учня, студента, а на системі проблемних ситуацій в яких особистість молодого викладача зможе застосувати набуті педагогічні знання, проявити свій творчий потенціал, свої здібності, таланти, використати їх максимально в структурі організації навчального заняття. Структура навчальних планів з психолого-педагогічної підготовки інженерів педагогів в основному заповнена теоретичним матеріалом з питань вікової психології та теорії та практики педагогіки. Елемент репродуктивності в навчанні повинен бути обов'язково, хоча б тільки для того, щоб мати основні базові знання. Будь-який професійний навчальний заклад перш за все навчає майбутнього спеціаліста стандарту. Оволодіння стандартом не тільки не заперечує розвиток творчого мислення у викладача, а й навпаки мотивує його до творчої активності. Мета базового знання полягає не в протиставленні стандарту майстерності та творчості, а взаємовигідному співвідношенню. Педагогічна діяльність має певні закономірності, випрацювані та перевірені норми, способи, прийоми, засоби. Враховуючи спонтанність виникнення педагогічних ситуацій та проблем при організації навчання все одно

зустрічаються типові ситуації. Праця вчителя обов'язково включає репродуктивну діяльність, яка в результаті багаторазового повторення доводиться до автоматизму. Репродуктивні та творчі складові виступають в органічному поєднанні. Автоматизм та творчість не виключають, а доповнюють одне одного. Психологічна сторона будь-якого навчання – це вміння бути цікавою, корисною в плані здобуття знань людиною. Особистістю, яка зможе сконцентрувати навколо себе учнів, бути другом, заслужити довіру весь час залишаючись вчителем, наставником. В умовах підготовки інженерів-педагогів треба якнайбільше вводити в практику психологічні тренінги та практикуми спілкування, так як спеціалісти даного фаху як вчителі дуже сильно психологічно замкнені, закомплексовані в стереотипи. Система підготовки молодих кадрів професійного навчання повинна перш за все бути направлена на формування педагогічної компетенції, закріплення професійної направленості на педагогічну професію, психологічну освіту як для роботи так і для власного самовдосконалення, стимулювання та формування професійної психолого-педагогічної концепції вчителя.

Не виключено що система психолого-педагогічної підготовки в своїй суті зможе стати в пригоді і в повсякденному житті. Ситуації в яких особистості молодого спеціаліста треба буде зробити якусь дію, висловити думку можуть абсолютно і не відноситись до процесу навчання. Але досвід який буде придбаний на основі даного навчання може спрацювати у різних ситуаціях.

Зацікавити методикою педагогічної дії інженерів-педагогів складно. Це навіть складно зробити і на спеціалізованих факультетах в педагогічних вузах, особливо на початкових курсах. Сучасні інновації в педагогіці, новітні технології в навчальному процесі професійної освіти підтверджують, що дане питання є актуальною проблемою. Але шляхи вирішення поки ще залишаються традиційними. Поряд з цим існує безліч рекомендацій, чітко визначені кінцеві результати відповідної підготовки педагогів. Різноманітні курси введення в спеціальність звертають увагу на характерні особливості певної професійної діяльності. В загальному варіанті вони переслідують мету створення стереотипу фахівця, який повинен мати знання та вміння застосовувати набуті вміння.

А от створити навчальні заняття на яких молода людина змогла б розкритися, показати себе, представити своє власне бачення в структурі навчання було б цікаво і власне всім учасникам процесу навчання. Одним із варіантів такі навчальних занять є заняття з педагогічної майстерності. В основному заняття ґрунтуються на аналізі проблемних, психолого-педагогічних ситуаціях та використанні суто професійних, спеціальних методик на відповідність, правильність педагогічних дій. Використання педагогічних методик, тестів орієнтує на пошук аналогій в професійній діяльності знайомих вчителів, прикладів з власного життєвого досвіду. Результати різних тестів в багатьох випадках можуть не розкривати всі характерні особливості вибору відповіді особистістю яка проходить тест. Можна бути прекрасним учителем і в тому разі коли результати тесту здавалося б цьому суперечать. У даному випадку особистість, володіючи рефлексією, знайде способи подолання тих індивідуальних особливостей які не зовсім збігаються з характером педагогічної діяльності, таким чином, що вони ніяк не позначаються на його стосунках з оточенням. Типові проблеми помилковості суджень з різного роду тестів мають навіть курйозні наслідки. Так Уолту Діснею було відмовлено в можливості отримати роботу на студії анімаційних фільмів тільки із за того, що аргументом були результати тестів які засвідчили низький рівень творчого мислення. Історична довідка свідчить, що А.Енштейн до п'яти років мовчав і лікарі які спостерігали за маленьким хлопчиком з результатів

обстежень за різними методиками прогнозували, що дитина виросте розумово відсталою. Але життя та факти показали зовсім протилежні результати.

Завдання кожного студента інженерно-педагогічного фаху – в процесі навчання в вузі розробити власні прийоми компенсації тих індивідуальних особливостей, які зумовлюють утруднення зовнішнього та внутрішнього плану в педагогічній діяльності. Знизити рівень залежності від думок інших людей, виробляти власну систему педагогічних поглядів, педагогічну позицію, розширювати обсяг комунікативних умінь і здібність до рольової поведінки [6, 151]. І це завдання не тільки суто особистісного характеру – завдання, яке повинно постати перед викладачами психолого-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах які займаються підготовкою інженерно-педагогічних кадрів для професійного навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Процеси модернізації освіти та орієнтири на входження України до Європейської спільноти реально поставили питання подальшого функціонування, розвитку та реорганізації професійно-технічної (професійної) освіти. В контексті даної проблеми актуальним залишається питання відповідної психолого-педагогічної підготовки інженерно-педагогічних кадрів для даної галузі.
2. Професійне навчання, обумовлене особливостями робітничих професій, ставить перед інженером-педагогом значну кількість завдань пов'язаних із процесом організації навчально-виробничої діяльності. Психолого-педагогічна готовність викладача професійної освіти повинна представляти сформовану, готову до розвитку та вдосконалення систему знань та прийомів направлених на розуміння власних, особистісно-значимих якостей, які в подальшій роботі забезпечать професійне становлення особистості та налагодження співпраці з навчальною аудиторією. Тому важливо не тільки виявити складові психолого-педагогічної підготовки, які допомагають становленню особистості викладача, а й створити умови для їх розвитку, професійного удосконалення.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004.- 384с.
2. Аналіз куррикулума підготовки педагога професійної школи в Україні / Щербак О.І., Болюбаш Я.Я., Шевчук Л.І. та інші; За ред. О.І. Щербак.- К.: Наук. світ, 2003.- 35с.
3. Коваленко О.Е. Європейська система інженерної педагогіки в Україні // Професійно - технічна освіта., № 3 - 2002.- С.51-55
4. Моносзон Э.И. Основы педагогических знаний. - М.: Педагогика.1986. – 200с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ.: Либідь. – 1997.-376с.
6. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: Підручник для вищих пед.навч.закл./І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін. за ред. І.А.Зязюна.- К.: Вищ. шк.,- 1997.-348с.

Мозговий В.Л.

Удосконалення психолого-педагогічної підготовки інженерів-педагогів шляхом впровадження інноваційних технологій навчання

У статті розглянута проблема пошуку шляхів удосконалення психолого-педагогічної підготовки інженерів-педагогів з подальшою перспективою формування професійних компетенцій викладача за спеціальністю „Професійне навчання”. Акцентується увага на використанні активних методів навчання як одного із шляхів творчого розвитку особистості

майбутнього інженера-педагога, створення умов для більш продуктивної психолого-педагогічної підготовки викладачів професійної освіти.

Мозговой В.Л.

Усовершенствования психолого-педагогической подготовки инженеров-педагогов путем внедрения инновационных технологий обучения

В статье рассмотрена проблема поиска путей усовершенствования психолого-педагогической подготовки инженеров-педагогов с дальнейшей перспективой формирования профессиональных компетентности преподавателя по специальности „Профессиональное обучение”. Акцентируется внимание на использовании активных методов обучения как одного из путей творческого развития личности будущего инженера-педагога, создания условий для более продуктивной психолого-педагогической подготовки преподавателей профессионального образования.

V.L. Mozgovoj

Improvements of psychology-pedagogical preparation of engineers-teachers by introduction innovation technologies of training

In article regard a problem of search of ways of improvement of psychology-pedagogical preparation of engineers-teachers with the further prospect of formation professional competence of the teacher on a speciality „Professional training”. The to a focus is brought to use of active methods of training as one of ways of creative development of the person of the future engineer-teacher, creation of conditions for more productive psychology-pedagogical preparation of teachers professional education.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2005р.